

Giddens Sosyolojisinde Toplumsal Dönüşümün Temel Kavramları ve Bağlantılar: Yapılanma, Modernite ve Küreselleşme

Fundamental Concepts and Connections of Social Transformation in Giddens' Sociology: Structuration, Modernity and Globalization

Nesrin Akıncı Çötök*

Öz

Çağdaş sosyolojide eserleri ve ortaya koyduğu kuramları ile önemli yer tutan entelektüellerden biri şüphesiz Giddens'tir. Onun en temel sosyolojik yaklaşımı, kendi ifadesiyle "toplumun üretiminin insanlar tarafından sürdürülen ve mümkün kılınan ustaca bir icra olduğu" üzerinedir. Bu üretim Giddens'a göre gerçekte sadece toplumdaki her bireyin pratik bir sosyal teorisyen olmasından dolayı mümkündür. İçinde bulunduğumuz tarihsel süreç temelinde özellikle de modernite ve küreselleşme kavramları odaklı toplumsal dönüşümü anlama adına Giddens'ı anlamak faydalı olacaktır. Bu fayda eksikli çalışmada kendi eserlerinden yola çıkılarak Giddens'ın sosyolojisindeki yapılanma kuramı, modernite ve küreselleşme ilişkisi ortaya konulup söz konusu kavramların toplumsal dönüşümdeki yeri ve önemine değinilmiştir. Çalışmada Giddens'ın tüm dünyada bu denli ilgi odağı haline getiren kuramlarını -öncelikle modernite, küreselleşme ve yapılanmayı -anlamak ve bu kavramların özne temelli sosyal eyleme kapasitesi bağlamında sosyal değişimin dönüşümü nasıl gerçekleştirdiği aktarılmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda Giddens gözlemci olarak bilgilerini derinleştirirken asıl görevinin gerçekte kendi kültürel kimliğinden yola çıkarak araştırdığı kültüre ilişkin betimlemeler sayesinde diyalog kurmak olduğunu ifade etmektedir. Bu diyalog çerçevesinde Giddens, moderniteyi özellikle de 'güvenlik, tehlike ve risk' temelli, küreselleşmeyi ise dört boyutlu (kapitalizm, ulus devlet, askeri dünya düzeni ve uluslararası işbölümü) süreci ile yaşadığımız sonuçlarını eleştirir. Giddens'ın diğer yapı kuramcılarından farklı olarak ele aldığı 'yapı' ise zamansal olarak ortaya çıkar ve bu şekilde mevcut olabildiğinden yapılar, kişi eylemlerini de mümkün kılan araçlardır.

Anahtar Kelimeler: Giddens, Modernite, Küreselleşme, Yapılanma

* Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü (nakinci@sakarya.edu.tr)

Abstract

Giddens, with his works and theories, is one of the most prominent figures in contemporary sociology. His basic sociological approach, as he stated, is that the production of society is a skilled accomplishment, sustained and made to happen by human beings. This production for Giddens in fact is possible only through the members of society that are practitioner social theorists. To understand the transformation of society in terms of the concepts of 'modernity' and 'globalization', it is useful to understand Giddens himself. Based on Giddens' works, in this paper, I examine the relationship among the theory of structuration, modernity and globalization and the importance of these conceptions in the transformation of society. For this purpose, first, I try to understand Giddens' use of 'modernity', 'globalization' and 'structuration' and then to convey that how social change leads to transformation in the context of the individually-based capacity of social action. In this context Giddens states that while he, as an observer, deepens his knowledge, his primary duty is to establish a dialogue through the depictions of the culture he studied on the basis of his cultural identity. Within the framework of this dialogue he criticizes modernity and globalization. The 'structure' which Giddens takes more differently from other theorists of structure appears temporally. Because of this temporality, structures are means that make human actions possible

Keywords: Giddens, Modernization, Globalization, Structuring

“Sosyolojik bilgi toplumsal yaşam evrenine sarmal bir biçimde girer ve çıkar; bu sürecin tamamlayıcı bir parçası olarak hem kendini hem de söz konusu evreni yeniden yapılandırır.”

A. Giddens

Giriş

İçinde bulunduğumuz tarihsel süreç temelinde, özellikle de yapı, modernite ve küreselleşme kavramları odaklı toplumsal dönüşümü anlayabilmek için Giddens’ı okumak gereklidir. Giddens sosyolojik teorisinin merkezi problemlerini ele almış, özellikle de sosyal düşünce tarihini yeniden değerlendirme çabası içine girmiş bir düşünür olarak karşımıza çıkmaktadır. Giddens ayrıca sosyolojik teorideki eksiklikleri ortaya koymuş yapılanma teorisi ile yapı ve eylem ilişkisini yeniden oluşturmuştur. Modernite, modernitenin kurumlarının işlevselliğini ve modernitenin toplumsal yapıyı nasıl şekillendirdiği ile ilgili olarak bütünsel bağlamda bir çözümleme sunmuştur. Bu çözümlemede modernite, ulus devlet, küreselleşme, sanayi toplumu ve kapitalizm ilişkisi, bağlantılar ile betimlenerek toplumsal yapıda gerçekleşen sonuçları üzerinde durulmuştur. Giddens bu kavramların toplumsal süreçlere etkisini ilişkisellik bağlamında betimlemiştir.

Bu noktadan yola çıkılarak çalışmada, Giddens’in sosyolojisindeki yapılanma kuramı, modernite, küreselleşme ve diğer kavramların ilişkisi ortaya konularak söz konusu kavramların toplumsal dönüşümde yeri ve önemine değinilmektedir. Özellikle bu kavramların özne temelli sosyal eyleme kapasitesi bağlamında sosyal değişimi ve dönüşümü nasıl gerçekleştirdiği aktarılmıştır. Bu bağlamda öncelikle Giddens ve genel sosyolojik temelleri ortaya konulmuş ve diğer üç bölümde ise Giddens’da yapılanma, modernite, küreselleşme kavramları açıklanmaya çalışılmıştır. Söz konusu kavramlar Giddens’in modern toplumu anlama çabası içinde birbirleri ile ilintilidir ve bu sebepten dolayı Giddens sosyolojisini anlamak tüm bu kavramları ve aralarındaki ilişkiyi ortaya koymayı gerektirmektedir.

1. Giddens ve Genel Sosyolojik Temeller

Giddens, toplum kuramında değişen çağ bağlamında sosyolojik yöntemin yeni kurallarına değinmiş ve genel sosyolojisini de bu temeller üzerine inşa etmiştir. O, sosyolojinin yaşamımıza pratikte kattıklarını ifade ederken en başta kültürel farklılıkların bilincinde olma temelinden hareket etmektedir. Esgin (2008:167)'e göre Giddens, 19. ve 20 yy'ın sosyal düşünce tarihini değerlendirme çabasına girişmiş özellikle klasik ve çağdaş sosyoloji teorilerinin eksiklerini gözden geçirmeye çalışmıştır. Bununla birlikte sosyolojik teorideki yöntem ve mantığı yeniden yapılandırarak epistemolojik ve ontolojik temelleri sağlamlaştıracak yeni bir teorik bakış açısı geliştirmeye çalışmıştır. Yine modern kurumların ortaya çıkışıyla ilgili çözümler yapmış, modernliğe ve onun kurumlarına ilişkin çözümlere yapılanma teorisi aracılığıyla yeni bir bakış açısı geliştirmiştir.

Öte yandan politikaların etkilerini değerlendirebilme, kişinin kendini aydınlatmasını sağlama, hükümet politikalarına etkin tepkiler geliştirebilme gibi kazanımların da sosyoloji bilgisi ile gerçekleştirilebileceğini savunur (Giddens, 2000a:14). Dolayısıyla Giddens, özne temelli bir toplumsal değişim fikrine odaklanırken çağdaş sosyoloji içinde sosyolojinin yalnızca soyut bir entelektüel alan olmadığını ifade etmektedir. Bu noktada Fichter (1996)' de benzer şekilde sosyal yaşamda belirli düzenlilikler ve tekbiçimlilikler söz konusu olduğunu ve bunların gözlenebilir, betimlenebilir, analiz edilebilir ve yorumlanabilirliğinin gerçekleştirilmesi ile sosyoloji bilimi üzerine konuşmanın mümkün olabileceğini savunur. Öte yandan sadece sosyolojinin soyut bir entelektüel alan olmadığını ifade etmesinin yanı sıra Giddens (2000b:14), sosyolojide bugün dahi Marx, Weber, Durkheim vb. klasiklerin tekrar tekrar okunması gereklidir. Çünkü metodolojik farklılıklar söz konusudur; yani sosyal bilimlerde doğa bilimlerinin sahip olduğunu iddia edebileceği türden bir bilgi birikimi yoktur. Ayrıca sosyal bilimlerin açıklamaya çalıştıkları konuyla –tarihsel olarak kurulmuş insan eylemleri- zorunlu olarak düşünümsel bir ilişkiye girmektedir.

Şüphesiz pozitivist sosyoloji Comte ile başlayan çizgisinde sos-

yolojinin bilim olarak kabulünde önemli bir yer tutarken Giddens da benzer şekilde Comte'un 'pozitif felsefe' terimiyle ortaya koyduğu sosyolojik düşünce geleneğine atıfta bulunur. Bununla birlikte sosyoloji sadece insan davranışını anlamaya yönelik de hareket etmez, ki Giddens'a göre edebiyat ve sanatın da böyle bir amacı vardır. Ona göre toplumsal davranış ile ilgili betimlemeler yapmak gözlemcinin dil oyunları arasında yorumlayıcı dolayım-lanmalar sayesinde araştırdığı hayat tarzına dalmasını gerektirir. Gözlemci bilgilerini derinleştirirken onun asıl görevi gerçekte kendi kültürel kimliğinden yola çıkarak araştırdığı kültüre ilişkin betimlemeler sayesinde diyalog kurmaktır. Karşılaştığı hayat tarzını bilmek onun içinde yolunu bulabilmek, yani başkalarıyla karşılaşmaları sürdürebilmek için gerekli karşılıklı bilgiye sahip olmaktır (Giddens, 2013:179).

Öte yandan Giddens'da göre toplumsal düzeni ortaya koyabilmek değerlerin içselleştirilmesi ile sağlanamayacaktır. Çünkü sosyal düzen bir bakıma kurucu aktörler tarafından sosyal yaşamın üretimi ve yeniden üretimi arasındaki değişen ilişkilerdir. Yeniden üretim zorunlu bir üretim olarak insan varoluşunda maddi koşulların yeniden üretilmesine – doğanın sürekli yeniden dönüştürülmesi ile başlar ve bu sürece bağlıdır. Doğadaki dönüşüm ve türlerin de yeniden yaratılması vb. süreçler buna örnek verilebilir. Bu durum Marx'ın söylediği gibi hem özgürce bir üretimdir hem de paradoksal şekilde insan ve doğa arasındaki alışveriştedir. İnsanlar maddi dünya ile doğal bir uyum içinde yaşamakta zorlanırlar ve bu sebeple doğaya egemen olmak durumundadır. Dolayısıyla insanlar etraflarındaki dünyayı onunla karşılıklı ilişki kurarak sürekli değiştirirler (Cassell, 1993). Bu noktada Marx'da toplumsal süreci etkileyen en önemli unsurun maddi şartlar olduğunu yinelemekte fayda vardır. Maddi şartlar insanın üretim yetisini ve sürecini etkileyen önemli öncül unsurlardır. Üretim süreci sırasın-da ortaya çıkan değişiklikler Marx'a göre tarihsel süreci belirleyen temel unsurlardır. Marx'a göre gerçek ilişkiler bireyler arasında oluşan ilişkiler değil; büyük ve esaslı bir bütünün içsel ilişkileridir. Böyle bir ilişkide tek tek bireyler ancak bütüne yaptığı katkı kadar bir anlam taşır. Burada bireyler kendi bireyselliklerini ön plana çıkarmamakta, kendilerini üretim sürecinin genel organi-

zasyonu içinde belirli bir yere konumlandırmaktadır (Topakkaya, 2008). Dolayısıyla Marx'a göre, kendilerini üretim sürecinin genel organizasyonu içinde belirli bir yere konumlandıran bu sosyal aktörler aynı zamanda kendi bireysel ve toplumsal yaşamlarını da sürdürecektir araçları da üretirler. Maddesel yaşamını sürdürmek için insanların kullanmış oldukları araçlar, diğer yandan insanlar arasında egemenlik ve buna bağlı üretim ilişkilerinin de ortaya çıkmasına yol açar. İşte bu noktadan Marx, tarihin ilk ilkel ortaklaşmacı sınıfsız toplumu dışında ve sınıfsız toplumun ortadan kalkmasıyla birlikte, tarihin başlatıcısı ve dönüşümünün temelini, egemenlik ilişkilerinden kaynaklanan sınıf mücadelelerinde görür (Özçınar, 2013:104). Değişim denen şey de aslı temelde burada yatar ki insan maddi gerçekliği değiştirirken kendisi de çevresi de değişir.

Sosyal teorinin-toplum kuramının sosyal bilimleri içine aldığı görüşünden hareketle Giddens'in toplum kuramının sadece sosyoloji ile ilgili değil ekonomi, antropoloji, siyaset bilimi, psikoloji yani tüm sosyal bilimler ile ilgili olduğu görülmektedir. Giddens toplum kuramının geniş kapsamda ortaya konulmasının önemine işaret ederken toplum biliminin de modern toplumlara özgü olduğunu ifade eder (Giddens, 1999:18). Özellikle 'üçüncü yol' (Giddens, 2000c), teorisine ait programında yeni bir demokratik devlet modeli, aktif sivil toplum, demokratik aile, yeni karma ekonomi, katılımcı eşitlik, sosyal refah devleti, kozmopolit ulus ve kozmopolit devlet ve ulus gibi üçüncü yol ilkelerinden bahsedilir. Bu ilkeler küreselleşme süreci ile oluşan yeni toplumsal düzlemi daha yaşanılır hale getirme amaçlıdır.

Giddens yapısalcılığın ve post yapısalcılığın da ölümünü ilan etmiştir çünkü bu yaklaşımlar insanın eyleme kapasitesi kadar insan eyleminin yapıyı nasıl ürettiği ve değiştirdiğini açıklayamamaktadır. Zira insanın eyleme kapasitesi¹ (Agency- faillik)

---

1 Agency olarak geçen insanın eyleme kapasitesi kavramı, hemen hemen tüm kitaplarda 'faillik' olarak çevrilmiştir. Giddens buna sürekli bir davranış akışı ifadesini kullanır. Bkz: Giddens (2005:194). Sosyal Teorinin Temel Problemleri, İst: Paradigma yy

toplumsal evreni yeniden yapılandırma böylece onu karakterize eden bilimsel yasaları da etkileme fikrini içermektedir (Giddens ve Turner, 2013:13). Dolayısıyla bu durumda yapısalcılık toplumsal evreninin yeniden ve yeniden yapılanması-üretilmesi durumunu açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Öte yandan Giddens (2000b:19), sosyolojinin bilgi birikimine ilişkin olarak da pozitivist görüşlerle hermeneutığe (yorumbilgisi) ait perspektifler arasındaki karşıtlığın sorgulanmasının toplum teorilerinde ve hatta siyaset teorilerinde önemli bir işlevi olduğuna dikkat çeker.

Giddens'ın sosyolojisinde modernite oldukça önemli bir yere sahiptir. Çünkü modernite süreci ile söz konusu olan ulus devlet, modern kurumlar, keşifler, sanayileşme, kentleşme, demokratikleşme, endüstrileşme, vb. oluşumlar toplumsal çözümler için zemin oluşturmuştur. Dolayısıyla modernlik bu nedenle sosyolojik teorinin temel ilgi odağı olma durumunu da hak etmektedir.

1.1. Yapılanma Kuramı

Giddens yapılanma kuramını geliştirirken etnometodoloji, dil felsefesi, görüngübilim, zaman coğrafyası, Marksizm ve işlevselcilik gibi değişik yaklaşımlardan etkilenmiştir. Sosyal yapı dışsal bir gerçeklik olarak değil, sosyal etkileşim sürecinde toplumun üyeleri tarafından sürekli olarak üretilen bir kavram olarak değerlendirilir. Sosyal yapı oluşumunu ve varlığını toplum üyelerinin sosyal dünyayı anlama çabalarına borçludur. Yapılanma kuramının temel varsayımlarından biri olan 'insan aktörünün bilgili olduğu' görüşü etnometolojiden alınmıştır (Yıldırım,1999).

Giddens yapılanma kuramını '*Toplumun Kuruluşu*' adlı eserinde açıklar ve özellikle insanın eyleme kapasitesi (agency) ve yapı arasındaki ilişkiden hareketle açıklamaya çalışır. Giddens'da yapılanma kuramı yapı, eyleme kapasitesi, özne, nesne gibi kavram-sallaştırmalara yenilik getirmesi dolayısıyla sosyolojide önemli ölçüde yer tutan bir kavram olarak yer edinmiştir. Kuramı farklı kılan kavramlar sistem, yapı ve yapının ikililiğidir.

Giddens yapı terimiyle işlevselciliğin klasik olarak kabul ettiği organizasyonlar ve kolektiviteleri meydana getiren etkileşimleri kastetmediğini ifade eder. Ona göre yapı, üretken kurallar ve kay-

naklar sistemidir. Yapılar zaman ve mekânın dışındadır.² Ayrıca Giddens yapıların belirli konumdaki bireylerin yeniden üretilen davranışları olarak var olduklarını kabul etmenin önemine işaret eder (Giddens, 2013). Yapısal toplumbilim, toplumun yapısal özelliklerinin eylem üzerinde kısıtlayıcı etkilerde bulunacağı düşüncesi üzerine temellenmiştir. Dolayısıyla Giddens'in kuramı yapı ile eylem arasındaki temel ilişkiden dolayı yapının her zaman olanak sağlayıcı hem de kısıtlayıcı olduğu önermesine dayanmaktadır. Bu kuramda yapı, kurallar ve kaynaklar diye tanımlanmaktadır (Giddens,1999:227). Bu noktada yapının ikiliğinden söz eden Giddens'da yapı- eylemle ilişkilidir ayrıca toplumsal kurumların yapısal özelliklerini yeniden üreten- kurallar ve kaynaklar sağlar. Dolayısıyla yapı aktörlerin gündelik eylemlerinin hem aracı hem de ürünüdür. Böylece yapılanma teorisinde aktörler, eylem ve etkileşim hem toplumsal gerçekliğin yapısal boyutu tarafından sınırlandırılır ve de yapıyı üretirler (Giddens ve Turner, 2013:15). Giddens bu noktada yapı ve sistem kavramlarının genellikle birbirinin yerine kullanıldığını ifade eder ve faillik teorisinde eylem ve yapının karşılıklı bağımlılığını göstermek için her toplumsal etkileşime için bir özellik olan zaman ve mekân ilişkilerine atıfta bulunur. Yapılanma teorisine göre zaman- mekân içinde konumlanmış bir sosyal sistemler anlayışına, (yapı zaman ve mekân dışı bir şey olarak) yani toplumsal etkileşim esnasında bu etkileşimin aracı ve sonucu olarak üretilen ve yeniden üretilen bir farklar düzeni şeklinde anlaşıldığında ulaşılabilir. Yapı, pratiklerin yeniden üretiminin hem aracı hem de sonucudur. Her toplumsal aktör üyesi olduğu toplumun yeniden üretim koşulları hakkında çok şey bilir (Giddens, 2005:124,126). Yani hayatımız dönüşümlerle geçer diyerek yapılanma ile bunu yakalamaya çalıştığını ifade eder.

---

2 Burada Giddens yapının zaman ve mekan dışında olması meselesini izah eder ki yapı evet hem bireylerin eylemleriyle inşa edilir hem de bu eylemlerin oluşumuna katkıda bulunur. Dolayısıyla yapının öznelere konumsal eylemleri olarak da görülmesi doğru olmayacaktır (Giddens, 2013:155). Yapı zaman ve mekanın dışında tarihselliği ile olabilir ki o da mutlak değildir.

Giddens sosyolojisinde, yapı kavramının kullanımının göstergebilim ilişkisindeki yapısalcılık ile ilişkili olmadığını vurgular. O kavramı Anglo- Amerikan işlevselciliği içindeki kullanımından ve de Fransız yapısalcılarının indirgemeci kullanımından ayırdığını ifade ederek bunun önemini altını çizer. Sembolik etkileşimcilikte ferdi-ben ve sosyal-ben den bahseden Mead'ın ferdi ben de yer alan inşa edici etkinliğini göz ardı ettiğini savunur (Giddens, 2013). Ayrıca yapısalcılık ve işlevselciliğin başarısızlığının kaynağının toplumsal hayatın inşasını etkin öznelerin üretimi olarak layıkıyla kavrayamamak olduğunu, bu eksikliğin yapısal analizin asıl odağı olarak yapılanma kavramı alınarak, yani yapıların veya yapı tiplerinin süreklilikleri ve çözümlerini belirleyen koşulların tespiti ile yapılanma ve yapı arasındaki bağlantıları belirleyerek giderebileceğini düşünmesidir (Giddens, 2005:5). Ona göre eylemin niyetlenmemiş sonuçları göz ardı edilmektedir.

1.2. Modernite Eleştirisi

Yüceltilip, sosyal yaşamı daha yaşanır bir süreç haline getirdiğine dair inanç dalgası oluşturulan modernite deneyimi (Süper betimleme!); şüphesiz Batıya ait olma özelliği ile tüm dünyaya bu etkiyi yayabilmiştir. Klasik sosyolojide modern bilimin ve sosyolojinin doğuşu ile de benzer şekilde modernite kutsanmış rasyonalitenin her alanda egemenliğini ilan etmesi ve kabulü bu kutsamayı kalıcı bir meşru zemine oturtmuştur.

Modernitenin tanımlanması ve tüm dinamikleriyle ortaya konması sonrasında bu olgu birçok teorisyen tarafından eleştiriye uğramıştır. Özellikle kentleşme ve sanayileşme süreçleri getirdikleri düzensizlik ve dönüşüm sebebiyle olumsuz değişimler olarak görülmüş hatta kültürel modernleşme süreçlerinin değerleri, gelenekleri ve bu geleneklerin temsilcilerini zayıflattığı öne sürülmüştür. Tüm modernite sürecinin yalnızca düzensizliğin farklı konumlarını ortaya çıkarmakla kalmadığını aynı zamanda belli başlı grupların ve toplumsal sınıfların karşılıklı bağımlılıklarını ve müdahalelerini arttırarak çatışma durumları yarattığı üzerinde durulmuştur (Eisenstadt, 2007:41).

Modernite eleştirisinde temele alınan sosyal bilimcilerden Touraine'e göre ise modernlik açıklaması dikkat çekicidir. Touraine, modernliğin yaklaşımındaki akılcılığın, geleneksel olarak adlandırılan toplumsal bağlar, duygular, görenek ve inançların yıkımını gerektirdiğini/dayattığını ve modernleşme amilinin belli bir kategori ya da toplumsal sınıf değil, aklın kendisi ve o aklın zaferini hazırlayan tarihsel gereklilik olduğunu vurgular. Modernlik hem bireyi hem kutsal olanı kendi kendini üreten, kendi kendini denetleyen bir toplumsal sistem olarak birey ile kutsal olanı doğrudan iletişime sokan doğal toplumu yok eder ve burada Touraine'e göre öznenin ölümü söz konusu olmaktadır. Bununla birlikte bireyi kitle toplumu ve kültürüne sürükleyen modernitenin çözülmeyi beraberinde getirdiği, tanrıyı ortadan kaldırdığı ayrıca ulus devlet bilinci ile tek halk tek devlet, tek şef adına totaliter bir iktidar yaratmak için yapay halk fikrine çağrıda bulunduğunu ve tehlike içerdiğini ifade eder (Touraine,1995:160). Ayrıca Touraine'e göre modernitenin temel vurgusu olan ilerleme anlayışının refaha, özgürlüğe, mutluluğa doğru olduğu ve bu üç hedefin sıkı şekilde bağlı olduğu iddiası tarih tarafından yalanlanmış bir ideolojidir. Yine Batılı insan, hakimiyetini modernite yoluyla tüm dünyaya genişletmiştir. Modernite kapitalizm temelinde toplumu piyasaya indirgeyerek eşitsizliği arttırmış, çevrenin tahribatına yol açmıştır (Bilgin, 1994:87).

Buna göre Touraine'e göre modernite eleştirisinde en temel vurgulardan biri modern toplumun tek referansının akıl olmasıdır. Akıl ve özne tarih ulus ve medeniyetin totallığı içinde kapsamıştır ve böyle bir modernliğin krizi öznenin akıldan özgürleşmesiyle başlar. Ayrıca Touraine, eleştirileri içinde artık entelektüellerin de modernliğe karşı durduklarını bunun sebeplerinden ilkinin modernliğin kitle üretimine ve tüketimine dönüşmesini aklın saf dünyasının kalabalıklar tarafından istilaya uğramış olması olduğunu ifade eder. Bir diğer modernliğe karşı duruş gerekçesi ise modern aklın dünyasının modernleşme siyasetleri ve milliyetçi diktatörlüklere gitgide daha bağımlı olmasıdır (Touraine,1995:172).

Giddens sosyolojisinde de Touraine (1995:44)'in anlatımıyla modern dünyada uluslararası iş bölümü ve dünyasal bir askeri düzen, denetim sistemlerini merkezileştiren ulus devletler bütünü ve tüm bunlarla birlikte hızlı bir küreselleşme söz konusudur. Dolayısıyla tüm bu süreçler içinde bir toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimi olarak modernite, öncelikle değişim kavramı üzerinden tanımlanmaktadır. Bu değişim temelli modernite, özellikle de 'güvenlik, tehlike ve risk' temelli açıklamalar ile kendini ortaya koyma çabası içine girmiştir. Giddens (1998:62), modernliğin dört temel kuramsal boyutundan bahseder, bunlar kapitalizm, endüstriyalizm, askeri iktidar ve gözetlemedir. Kapitalizm; rekabetçi emek ve ürün piyasaları bağlamında sermaye birikimi olarak, endüstriyalizm; doğanın dönüştürülmesi, yapay çevrenin gelişimi, askeri iktidar; savaşın endüstrileşmesi bağlamında şiddet araçlarının kabulü olarak, gözetleme ise enformasyonunun ve toplumsal denetlemenin kontrolü olarak tanımlanır. Bu kavramların yanı sıra Giddens, moderniteyi var eden unsur olarak ulus-devlet kavramını da bu açıklamalara ilave eder ki modern toplum ulus devlettir. Özellikle kapitalizmle iç içe geçmiş ulus devletin temeli 'gözetleme'dir. Modern toplumdaki ekonomik model kapitalizm ise rekabetçi girişim ve metalaşma süreçleri arasındaki bağlantılar yüzünden devingen ve bir o kadar da istikrarsız ve huzursuzdur. Özellikle de modern kurumların yaygınlaşmasını sağlayan en temel unsur ise kapitalizm ile birlikte ulus devlettir.

Giddens değişim temelli modernitede güven kavramını ortaya koymuştur. Buna göre Giddens, birliktelik koşullarında kurulmuş toplumsal bağlantılarla sürdürülen güven ilişkileri ile simgesel işaretlere ya da uzmanlık sistemlerine duyulan inanç ile ilgili soyut sistemlere olan güven üzerinde durmanın gerekli olduğunu vurgular. Öncelikle güven konusu soyut olarak zaman-uzam ayrışmasıyla ilişkilidir. Giddens, birliktelik koşullarında kurulmuş toplumsal bağlantılarla sürdürülen güven ilişkileri boyutunda tipik modern toplum ilişkisi bağlamında uygar ilgisizliği örnek verir. Bu kamusal alandaki karşılaşmalarda var olan genel bir güven varsayımıdır ki o, burada beyazların geçmişte siyahlara karşı bakışlarına karşıt örnek olarak verir. Giddens bunu Goffman'ın "odaklanmamış etkileşim" kavramı ile açıklar. Yani modern or-

taamlarda yabancılarla karşılaşmada görünür bağıllığın en temel biçimi olarak 'düşmanca bir niyet taşımadığım için bana güvenebilirsin' mesajıdır. Bir diğer soyut sistemlere duyulan güven kavramsallaştırmasında ise Giddens, modern kurumların doğasının soyut sistemlerdeki³ güven düzeneklerine özellikle de uzman sistemlere duyulan güvene derinden bağlı olduğunu ifade eder. Zaten birey modernitenin içinde yer alan soyut sistemlerin dışına çıkamaz. İşin içindeki belli kişilerin inanılabilirliğine ve sıradan insanın ulaşma olanağı olmayan bilgi ve becerilere karşı güvence talebi bu durumu zorunlu kılar. Ayrıca uzmanlık bilgisinin saklanması da benzer şekilde güven durumunu sağlayan faktörlerden biridir ve sistemlere duyulan güven sıradan insanın büyük ölçüde ilgisiz kaldığı bilgilerin işleyişine karşı beslenen inancı içeren örtülü bağıllıklar biçimini alır (Giddens,1998: 86,88).

Giddens için risk kavramı ise modernite öncesi durumdan çok daha farklı olarak karşımıza çıkar. Risk, özellikle geleneğin kırıldığı yaşamımıza doğadan çok bilimsel ilerlemelerin hakim olduğu radikalleşen modernliğin en belirgin unsurlarındandır (Esgin, 2008:462). Modernite sonrası modernitenin düşünömselliğinden kaynaklanan tehdit ve tehlikeler, insan şiddeti, endüstriyel savaşlar, kişisel anlamsızlık tehditleri risk ortamı oluşturmuştur. Modernite öncesi daha somut olan risk ortamları örnekleri arasında bulaşıcı hastalıklar, haydutlar hırsızlık, büyü sayılabilir (Giddens, 1998:100). Geç modern çağ yeni risklerle doludur, özellikle silahlanma konusundaki uluslararası müzakerelerde ve silahlanma kontrolünde ilerlemelere rağmen nükleer silahlar ve onları üretmek için üretilen bilgi vb. sebebiyle kitlesel ölçekte yıkıcı savaş riski varlığını sürdürecektir. Öte yandan ekolojik faaliyetlerle ilgili riskler de tehdit oluşturmakta ve yine küresel ekonomik mekanizmaların çökmesi ve totaliter süper devletlerin ortaya çıkması gibi diğer yüksek etkili riskler de çağdaş yaşantıda söz konusu olabilmektedir (Giddens, 2010:15).

---

3 Soyut sistemler: modern kurumlar, gündelik yaşamı sürdürmede gerekli başvuru yerleri, Giddens'da örnekler; hastaneler, hukuk kuralları temsilcileri, seyahat acentaları vb.(Giddens, 1998:87).

1.3. Giddens'da Küreselleşme ve Ulus Devlet

Giddens, Doğan (2001)'a göre küreselleşmeyi olumlayan ana akım sosyal bilimcilerin başında gelmektedir. Küreselleşme ona göre teknolojik gelişmelerin sonunda açığa çıkan çelişkisiz ve alternatifsiz bir dönüşüm sürecidir. Özellikle 1945 ve sonrası ileri kapitalist ülkelerde genişleyen ekonomi, güçlü sendikalar ve yüksek ücretler üzerine kurulu denge 1970'lerle birlikte baş gösteren ekonomik kriz ile bozulmaya gitmiştir. Bu süreç içinde neoliberal politikalar, esnek üretim modelleri söz konusudur ve Giddens'ın bu noktada küreselleşmeyi olumladığı görülmektedir. Ona göre küreselleşme teknolojik gelişmelerin sonunda ortaya çıkan çelişkisiz ve alternatifsiz bir dönüşüm sürecidir (Doğan,2001:247).

Giddens (2008:334), küreselleşmenin doğurguları içinde ulus devlet kavramının değişimine oldukça önem atfeder. Özellikle küreselleşmeyi iki temel unsurdan hareketle de ortaya koyar ki bunlar; endüstriyel kapitalizmin küresel pekişmesi ve ulus devletin küresel yükselişidir. Küreselleşme ile yükselen bu iki hareket birbirine bağlıdır ve bu bağ içinde endüstriyel küresel kapitalizm barışçıl bir ekonomik ilerleme hedeflemez, küresel ulus devlette de devletin idari gücü hiç olmadığı kadar yayılır.

Giddens'ın modern ulus-devletlere ilişkin en önemli iddialarından biri de ulus devlet formunun Avrupa'da doğması ancak yirminci yüzyılda küresel bir devlet formu haline gelmesi yani küresel ölçekte yayılmasıdır. Avrupa'da ulus-devletin yaygınlaşması Avrupa devletlerinin birbiriyle barış içinde olduğu on dokuzuncu yüzyılda gerçekleşirken, ulus-devletin Avrupa dışında yayılması İki Dünya Savaşının patlak verdiği dönemde ve sonrasında gündeme gelmiştir. Bu yayılma hem endüstriyel kapitalizmin küresel olarak yayılması hem de ulus-devletin küresel yükselişi şeklinde gerçekleşmiştir (Emre, 2015:8). Giddens (2008:334), bu noktada ulus devlette üç ana tip faktörün söz konusu olduğunu ifade eder. İlki Avrupa'nın ulus devlette gelişen endüstriyel ve askeri gücün birleşimi olmasıdır. İkincisi ulus devlette devletin idari gücünün hiç olmadığı kadar yayılmasıdır. Bu güç kaynakları dahili olarak pekiştirmek için değil içinde tüm modern devletlerin diğerleriyle ilgili olduğu uluslararası politik ilişkiler ağıyla başa çıkmak için

de gereklidir. Üçüncü faktör ise ulus devlet özellikleri içinde olmasa da modern dünyanın gelişiminin yolunu etkileyen bir seri tarihsel gelişmedir.⁴

Giddens modernliğin kurumsal boyutları içinde ele aldığı kapitalist ekonomiyi küreselleşmenin boyutlarına da yerleştirir. Dolayısıyla oluşturduğu küreselleşme teorisinin dört boyutundan biri olarak da bahseder. Buna göre küreselleşmenin diğer boyutları ise ulus devlet sistemi, askeri dünya düzeni ve uluslararası iş bölümüdür. Askeri dünya düzeni de benzer şekilde modernliğin kurumsal boyutları dahilinde askeri iktidar olarak yer almaktadır. Ona göre bu boyutlar gerek küreselleşme gerekse modernitenin ortaya konuluşunda birbirlerine bağlı olarak ele alınıp formüle edilebilirler (Giddens,1998:72). Ulus devletler, içerisinde iki kutuplu endüstriyel ve askeri gücün üstün olduğu bir dünya sisteminde varlık oluştururlar. Askeri dünya düzeninde ise süper güç hegemonyası, silah ticareti ve askeri ittifaklar sistemi boyutları söz konusudur. Süper güçler sadece en güçlü askeri varlığa sahip olmayıp ayrıca silah ticaretine de hakim olduklarından ve genelde müttefik devletlerin ordularının askeri eğitimini de içeren küresel ittifak sistemleri kurmuş bulunmaktadır (Giddens, 2008:347:329). Savaşın sanayileşmesi sürecinde savaş artık bir gösteri ve ritüel olarak görülmemeye başlamış hatta geleneksel orduların benimsediği rengarenk giysiler yerini cansız donuk kamuflajlara bırakmış nükleer silahlar ön plana çıkmıştır. Öte yandan ilerleyen dönemlerde ise küreselleşme ile militarizm birkaç yönden düşüşe geçmiştir. Bunlar, klasik ulus devletlerin değişen ve bazı yönlerden azalan bağımsızlıkları, açıkça belli olan dış düşmanların ortadan kaybolması, klasik ulusçuluğun azalan et-

---

4 Giddens, burada 1815 antlaşmaları başlangıçlı Napolyon dönemi Avrupa süper devletleri yaratma amacından başlayarak I. Dünya savaşını izleyen antlaşmalarla sağlanan ulus devlet otonomisini kast eder. Zor bir savaş düzeni sonrası yeni bir barış düzeni kurulmaya çalışılmıştır ve özellikle Almanya'nın tazminata boğulması Avrupa'da yeni bir denge yaratmıştır. Dolayısıyla bu durum ulus devletlerin tepkisel gözetim sistemi bağlamında küreselliğine ilk örnektir. Bu noktada ulus devlet modelinin kendi içişlerinin meşru hakimi olarak gerçekliğinin tanınması mevzusu dikkat çekicidir (Giddens, 2008:35).

kisi ve devlet içi ulusçuluk akımlarının ortaya çıkması ve büyük ölçekli savaşın işlevsel olarak güncelliğini yitirmesidir. Giddens bu noktada Shaw'ın "ordu sonrası toplum" kavramını referans alır. Bu toplumda küresel bir sistem içinde jeopolitik düşmanlıklar ve imha savaşları bitmemiştir ama daha fazla barışçıl yaşamayı destekleyen niteliktedir. Amaç şiddeti azaltmaktır (Giddens, 2009: 233, 234).

Küreselleşme gerçeğinden hareketle Giddens (2009: 208)'a göre yeni çeşitli yeni risk alanları ortaya çıkmıştır. Özellikle küresel sistemler bağlamında büyük ölçekli felaketler, imal edilmiş riskten doğan kaza riskleri, kişilik bağlamında sağlığı tehlikeye atan çevresel etkenler, bağımlılıklar, üreme bağlamında rastgele genetik mühendisliği, ırk ıslah birimi, doğa bağlamında ise kirlilik ve çevresel bozulma vb. gibi küreselleşmiş risk alanları ortaya çıkmıştır. Giddens burada doğanın idaresinin yeni tehditler ve yüksek maliyetli risk yaratması durumu dışında kesinlikle savunmacı olması gerektiğini vurgular.

Sonuç Yerine

Giddens'in toplumsal değişimi anlama çabasındaki sosyolojik düşünceye katkısını üç temel noktadan işaret edebilmek mümkündür:

a) Yapı – eylem ikiliğini aşmak için yapılanma teorisi:

Birey, toplum, yapı ve eylem tartışmaları sosyal teorilerin inşasında önemli yer tutan konulardan biridir. Sosyal bilimcilerin toplumsal gerçekliği çözümleyebilme çabaları içinde özellikle yapı – eylem ikiliği en başta gelen temel analiz konularından biri olmuştur. Bu çaba içinde yapı- eylem düalizmi adına öncelikle referans kaynağı olarak Giddens'in sentezleme çabaları gösterilebilir. Yapılanma teorisi Giddens'in klasik ve çağdaş sosyoloji teorilerine yönelttiği bir eleştiriden ortaya çıkar. Çünkü yapı merkezli sosyolojik teoriler bireyin eylemlerini göz ardı etmişlerdir. Buna karşılık Giddens'in sosyolojisinde yapılanma teorisi yapı- aktör etkileşimi odaklıdır. Giddens (2005), işlevselcilikte birinin diğeri içinde kaybolduğu yapı ve sistem kavramlarına kendi teorisinde açıklık getirmeye çalıştığını vurgular ve yapı'nın toplumsal ilişki

kalıplarını, sistemin ise bu ilişkilerin fiilen işleyişini anlatmakta kullanılabileceğini belirtir.

b) Moderniteyi tüm boyutlarıyla anlama çabası

Giddens moderniteyi ve içerdiği değişim ve dönüşümü bizatihi kendisine eşlik eden kavramlar bağlamında açıklamak ister. Bu açıklama çabası dört boyutlu modernite anlayışını ortaya koymasını sağlar. Giddens (2010:30)'da öncelikli olarak modernite anlayışını ortaya koyan dört boyut söz konusudur ki bunlar, gözetleme, kapitalizm, endüstriyel üretim ve şiddet araçlarının merkezi denetimidir. Tüm bunlar, yapılanma kuramına paralel olarak birbirleri ile ilişkilidir ve aynı zamanda hiçbirini bir diğerine indirgenemez. Giddens için modern yaşamın en önemli ayırt ediciliği modernitenin dinamizmidir ve modern dünya kontrolden çıkmış bir dünyadır. Özellikle modernite ve sonrasında söz konusu olan yaşama dair tüm meseleler, küreselleşme ve geleneklerin çözülme süreci gibi durumların batılı bir yan anlama sahip olduğunu ancak tüm dünya topluluklarını etkilediğini ifade eder. Yine modernite ile daha da tırmanışa geçen yoksullukla savaş, çevre tahribatları, keyfi iktidara karşı mücadele, sosyal hayatta şiddet vb. sorunlar küreselleşmenin etkisi ile kolektif sorunlardır (Giddens, 2009:246).

c) Modernite – kapitalist dünya ekonomisi ilişkisi

Modernite süreci ile ekonomik dünya düzeninin değişimi söz konusudur ki Giddens, kapitalist sistemin yayılımının değişen sosyal dünyayı anlamada önemli bir rolü olduğunu vurgular. Kapitalist dünya ekonomisi ile dünya sistemi oluşmuş bu ekonomik model ile ilerleyen sanayicilik de ulus devletin yükselişini sağlamıştır. Dolayısıyla modern toplum kapitalist dünya ekonomisi, sanayicilik ve ulus devlet sisteminin kesiştiği bir düzendir. Ulus devletin yayılımını sağlayan savaşın da sanayileşmesidir ki bu durum askeri bir dünya düzenini beraberinde getirmiştir.

Giddens sosyolojisinde toplumsal yaşama ilişkin tüm olguların yer aldığı ve ilişkisellik bağlamında ortaya konulduğu söylenilebilir. Çağdaş dönem teorisyenlerinden biri olarak Giddens, özellikle de modernite ile ortaya çıkan sosyal olguları bağlantılarla ve

örneklerle masaya yatırmıştır. Modernite toplumun köklü dönüşümlerinin başlatıcısıdır ve incelenmek üzere sosyolojiye yoğun biçimde malzeme sunmuştur. Modernite, değişim, kapitalizm; endüstriyalizm, sanayi toplumu, doğanın dönüştürülmesi, yapay çevrenin gelişimi, askeri iktidar; savaşın endüstrileşmesi, gözetleme, ulus devlet gibi olgular ve bunlar arasındaki bağlantıları düşünümsellik bağlamında açık ve seçik analizleri ile Giddens'ı okumak sosyolojik vizyona katkı sunmaktadır.

Kaynakça

- Bilgin, Nuri, *Sosyal Bilimlerin kavşağında Kimlik Sorunu*, İzmir: Ege yayıncılık 1994.
- Cassell, P. *The Giddens Reader*, California: Stanford University Press 1993.
- Doğan, E. Anthony Giddens 'ın Çağdaş Eleştirisi, *Praksis*(1), 2001, ss:247-260.
- Emre, Y, "Anthony Giddens ve Uluslararası İlişkiler: Yapılanma, Modernite ve Küreselleşme", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 11, Sayı 44, 2015, s. 5-23.
- Esgin, Ali, *Anthony Giddens Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık 2008.
- Eisenstadt. S. Noah, *Modernleşme Başkaldırı ve Değişim*, Çev: Ufuk Coşkun, Ankara:Doğu Batı Yayınları 2007.
- Giddens, Anthony, *Modernliğin sonuçları*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları 1998.
- Giddens, Anthony, *Toplumun Kuruluşu*, çev: Hüseyin Özel, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları 1999. Giddens, Anthony, *Sosyoloji*, Ankara: Ayraç Yayınları 2000a.
- Giddens, Anthony, *Siyaset, Sosyoloji ve Toplumsal Teori*, İstanbul: Metis Yayınları 2000b.
- Giddens, Anthony, *Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi*, çev, M.Özay, İstanbul: Paradigma Yayınları 2000c.
- Giddens, Anthony, *Sosyal Teorinin Temel Problemleri*, İstanbul: Paradigma Yayıncılık 2005.
- Giddens, Anthony, *Ulus Devlet ve Şiddet*, çev: Cumhur Atay, Kalkedon Yayınları 2008.
- Giddens, Anthony, *Sağ ve Solun Ötesinde, Radikal Politikaların Geleceği*, İstanbul, Metis Yayınları 2009
- Giddens, Anthony, *Modernite ve Bireysel Kimlik, Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*, Ankara: Say Yayınları 2010.
- Giddens, Anthony, *Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları*, İstanbul: Sentez Yayıncılık 2013.
- Giddens, Anthony ve Turner, J., *Günümüzde Sosyal Teori*, İstanbul: Say Yayınları 2013.

Topakkaya, A., Tarihsel Materyalizm Bağlamında Marx'ı Yeniden Okumak, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, vol, 1/3 Spring 2008.

Özçınar, Ş., Tarihsel Materyalizm'de Diyalektik ve Belirlenimcilik, *Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, Temmuz, 6(2), 2013, 93-116

Touraine, Alain, *Modernliğin Eleştirisi*, çev: Hülya Tufan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları 1995.

Yıldırım, Ergün, Anthony Giddens'in Yapılanma Teorisi, *Bilgi*, s:1: 1999, sf: 25-44